

Tarnów 2 listopada 2023 r.

ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski
ul. Limanowskiego 15/4
33-100 Tarnów
e-mail: janusz.krolikowski@upip2.edu.pl
tel. 502 179 223

Recenzja rozprawy doktorskiej

wykonana w odpowiedzi na uchwałę nr 15/2023 z dnia 20 czerwca 2023 r. podjętą przez Radę Naukową Instytutu Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w postępowaniu o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki teologiczne.

Imię i nazwisko kandydata: **Marlena Anna Rolnik-Kazimierowicz**

Tytuł rozprawy doktorskiej: **Magisterium Kościoła wobec uchodźstwa i migracji (1965-2020)**

Promotor: **ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer, prof. UŚ**

Recenzent: **ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski**

1. Wartość naukowa rozprawy

a. Oryginalność badań

Podjęta w przedłożonej do recenzji rozprawie problematyka uchodźstwa i migracji jawi się nie tylko jako aktualna, ale wręcz pilna do podjęcia, jeśli bierzemy pod uwagę poważne wyzwania, z którymi musi mierzyć się głównie dzisiejsza Europa, ale dobrze ją znają również inne kontynenty. Kościół, który jest obecny na wszystkich kontynentach, w sposób jak najbardziej bezpośredni spotyka się też z uchodźcami i migrantami, a zajmowanie się nimi nie jest niczym nowym, gdyż wpisuje się w długą tradycję doświadczenia wiary, począwszy już od Starego Testamentu. Kościół, wyrastając z tej odległej i wrażliwej na drugiego człowieka tradycji religijnej, nigdy nie pozostawał ślepy na to zjawisko, ale starał się na nie odpowiadać, podejmując w swojej refleksji jego aspekty teologiczne, charytatywne, pastoralne, kulturowe, aby potem, na tym gruncie, sformułować wskazania praktyczne, które pomogłyby wspólnocie wierzących udzielić adekwatnej odpowiedzi bliźnim w ich potrzebach i trudnej sytuacji egzystencjalnej, spowodowanej koniecznością opuszczenia domu i ojczyzny. Oczywiście, trzeba pamiętać, że odpowiedź kościelna była mocno

uwarunkowana faktem, że to chrześcijanie najczęściej z powodu dotyczących ich prześladowań byli uchodźcami i migrantami, o czym świadczy wymownie już Nowy Testament.

W minionych wiekach najczęściej odpowiedź teologiczna i kościelna znajdowała swoje uzasadnienie w cnotcie gościnności, której pochwałą znajdujemy w nauczaniu samego Chrystusa, ale także w pismach apostoelskich Nowego Testamentu.

Począwszy od XIX wieku odpowiedź Kościoła na zjawisko uchodźstwa i migracji zaczęła stopniowo przyjmować charakter systematyczny zorganizowany, który ewidentnie uzasadniali i wspierali swoimi wypowiedziami magisterialnymi i powoływanyymi w oparciu o nie instytucjami papieża i biskupi na całym świecie. Te wypowiedzi stanowią ważną, niekiedy także profetyczną kartę nauczania kościelnego, dlatego jest jak najbardziej uzasadnione podjęcie refleksji teologicznej nad ich treścią, następującą w nich pewną ewolucją, ale także nad ich odzwierciedlaniem się w życiu Kościoła i lokalnych społeczności.

Z powyższych racji podjęta w przedłożonej rozprawie problematyka zasługuje na dowartościowanie i uwagę, nawet jeśli pod pewnymi względami jest podejmowana ona w kontekście aktualnych i pilnych wyzwań, które mogłyby wpływać na lekturę nauczania papieskiego i na jego interpretację.

Z wszystkich powyższych racji należy uznać, że rozprawa odznacza się oryginalnością i stanowi ważny głos w dziedzinie badań naukowych nad uchodźstwem i migracją.

b. Wartość naukowa rozdziałów

Zaprezentowana praca badawcza została oparta na jasno sformułowanym we wstępie problemie badawczym i na jasno opisanym kryterium historyczno-teologicznym, określającym sposób prowadzenia analizy, które potem zostało metodycznie i konsekwentnie zastosowane w poszczególnych rozdziałach rozprawy.

Rozprawa obejmuje siedem rozdziałów. Dwa pierwsze zostały poświęcone problematyce ogólnej:

- rozdział 1 – zarys zjawiska uchodźstwa i migracji,
 - rozdział 2 – zjawisko w świetle deklaracji międzypaństwowych,
- cztery kolejne zajmują się zjawiskiem w świetle magisterium papieskiego:
- rozdział 3 – przyjmowanie migrantów
 - rozdział 4 – ochrona migrantów i uchodźców,
 - rozdział 5 – promowanie rozwoju migrantów i uchodźców,
 - rozdział 6 – integracja migrantów i uchodźców,

a w końcu rozdział 7 poniekąd powraca do kwestii ogólnej, a mianowicie warunków rozwiązania kwestii migracji i uchodźstwa.

Poszczególne rozdziały zostały opracowane spójnie i dojrzałe pod względem naukowym, na co ma wpływ konsekwentne trzymanie się przyjętego kryterium metodologicznego prowadzonej analizy. Mimo iż liczba rozdziałów jest dość rozbudowana, jak na rozprawę doktorską, to jednak jest ona uzasadniona przede wszystkim złożonością podejmowanego zagadnienia i niewątpliwą ewolucją nauczania papieskiego, które zostało ogłoszone po II Soborze Watykańskim. Stara się wydobywać elementy wspólne, które są obecne w nauczaniu papieży posoborowych oraz wskazywać na pewne uwarunkowania zewnętrzne, które wpłynęły na jego treści i na jego pewną ewolucję, a także na osiągniętą niewątpliwie dojrzałość, odpowiadającą sytuacji duchowej czasów.

2. Wartość merytoryczna rozprawy

Podjęta w rozprawie problematyka badawcza, obejmująca zagadnienie rozległe, a także podlegające wielorakim zmianom, uwarunkowaniom i weryfikacjom, mogła zostać odpowiednio ujęta w rozprawie przede wszystkim z tej racji, że problem został odpowiednio skonkretyzowany tematycznie i problemowo zarówno w swojej całości, jak i potem w ramach poszczególnych rozdziałów. Biorąc pod uwagę, że mamy do czynienia ze zjawiskiem podlegającym rozmaitym fluktuacjom, dynamicznym, a także wywołującym rozmaite napięcia i pilne wezwania do formułowania doraźnych rozwiązań, pojawia się problem określenia, co jest właściwie istotą problemu z punktu widzenia Kościoła (bo na pewno nie jest nim definitywne rozwiązanie tego problemu), a co jest tylko i wyłącznie kwestią praktyczną, która może być zostawiona wolnym i lokalnym rozwiązaniom. Autorka słusznie skoncentrowała się na tym pierwszym zagadnieniu, czyli na tym, co w nim istotne, co pokazują poszczególne rozdziały pracy, których tematyka została wyżej przypomniana.

Wspomniana już wyżej metoda historyczno-teologiczna stanowi adekwatny sposób analizy wypowiedzi Kościoła na temat uchodźstwa i migracji, dlatego też zadowolają przedstawione w rozprawie wyniki i ich odpowiednie sformułowanie wypracowane w oparciu o tę metodę.

Niewątpliwie ważnym elementem rozprawy jest wykorzystanie zarówno wypowiedzi papieskich, jak i wskazanie na niektóre inicjatywy ogólnokościelne, które stały się praktyczną aktualizacją tych wypowiedzi. Autorka rozprawy trafnie wskazuje specyfikę nauczania poszczególnych papieży, na co niewątpliwie miały wpływ zmuszające do namysłu okoliczności historyczne, a także ich osobiste doświadczenia z uchodźcami i migrantami. Warto podkreślić, co przynajmniej ogólnie czyni autorka rozprawy, że każdy z papieży posoborowych w jakiś sposób miał osobiste doświadczenie uchodźstwa i migracji. Nie jest to bynajmniej ograniczenie, ale ważny element poszerzania

horyzontów proponowanego przez nich nauczania, a więc dzielenia się nim z całym Kościołem.

W przedłożonej rozprawie na pewno należy docenić wykorzystanie literatury przedmiotu. Jest ona wystarczająco wszechstronna i rozległa, chociaż dominuje literatura z zakresu języka polskiego. Biorąc pod uwagę fakt, że polskie doświadczenia w dziedzinie uchodźstwa i migracji są dość jednostronne, to znaczy Polacy byli na ogół uchodźcami i migrantami, także prowadzone w Polsce programy badawcze koncentrują się raczej na tym aspekcie zagadnienia. Polskie doświadczenia w zakresie odpowiedniego podejścia do uchodźców i migrantów są na etapie poniekąd wstępnym. Z tego powodu także przedstawiona rozprawa posiada znaczący walor, gdyż dotyczy rzadko podejmowanego w Polsce zagadnienia, albo też podejmowanego raczej jednostronnie i w zawężonej perspektywie.

3. Poprawność redakcyjna rozprawy

Układ pracy został wypracowany, przyjęty i zastosowany poprawnie, chociaż ma charakter bardzo schematyczny, a wręcz szkolny. W każdym jednak razie posłużył on, wspomnianemu już wyżej, możliwie całościowemu ujęciu podjętej problematyki. To wystarcza do uzasadnienia takiego właśnie układu pracy. Ważne jest zatem, że został on podporządkowany zagadnieniom, na które należało w pracy zwrócić zasadniczą uwagę, co się na pewno udało osiągnąć.

Nie zachodziła potrzeba, by w rozdziałach od 3 do 6 za każdym razem w tytule dodawać „w świetle magisterium papieskiego”, co wynika z samego tematu pracy.

Podobnie również można było bardziej wyraziście przedstawić i podkreślić w dwóch pierwszych rozdziałach odrębny charakter nauczania kościelnego w stosunku do wypowiedzi, za którymi stoją organizmy międzynarodowe, np. ONZ czy Unia Europejska. Głos Kościoła jest głosem o charakterze przede wszystkim formacyjnym i krytycznym w stosunku do innych wypowiedzi. Taki jest zresztą charakter nauczania społecznego Kościoła i taką rolę społeczną wyznacza mu Kościół.

Praca odznacza się jasnością stawiania problemów i ich ukazywania w świetle nauczania kościelnego. Należy zauważyć, że dobrze została wykorzystana literatura pomocnicza, która służy interpretacji wypowiedzi papieskich i określa ich kontekst, a przy tym nie dokonuje jakichś amplifikacji omawianych zagadnień.

Biorąc pod uwagę specyfikę nauczania kościelnego, w rozprawie słusznie zostały uwzględnione także elementy nauczania kościelnego prezentowanego przez rozmaite instytucje kościelne, np. stosowne komisje episkopatu, zajmujące się uchodźcami i migrantami. Dzięki nim nauczanie papieskie staje

się punktem odniesienia w procesie jego aktualizacji i przystosowania do warunków i możliwości lokalnych.

4. Uwagi krytyczne

- Jak już zaznaczyłem, w rozprawie można było jednak szerzej uwzględnić nauczanie Kościoła na temat uchodźstwa i emigracji sprzed 1965 r., gdyż to one właściwie biorąc, decydująco wpłynęło na to, że Kościół zajął się tą problematyką i mógł to czynić już w pewnej sprawdzonej perspektywie. Wystarczy wspomnieć masową emigrację zarobkową z przełomu XIX i XX wieku, czy też „wstrząs” uchodźczy, który był związany z II wojną światową. Zaprezentowane aspekty nauczania kościelnego na temat uchodźstwa i migracji sprzed II Soboru Watykańskiego mają w rozprawie jedynie charakter sumaryczny. Nie chodzi o to, by za każdym razem powracać do tych samych problemów, ale niewątpliwie dokonała się w nauczaniu i działalności Kościoła na rzecz migrantów i uchodźców zmiana paradygmatu, jak dzisiaj chętnie mówimy o przemianach, które dokonały się w nauczaniu kościelnym pod wpływem doświadczeń ostatniego soboru.

- W pracy o charakterze teologicznym jest rzeczą nieodzowną uwzględnienie podstaw biblijnych podejmowanego zagadnienia. Owszem, pewne rzeczy stanowią ogólne dziedzictwo kościelne, a nawet społeczne, ale spójność rozprawy teologicznej domaga się odpowiedniego, właśnie teologicznego, usytuowania podejmowanych zagadnień, a potem ich uwzględnienia w praktyce kościelnej. Tym różni się nauczanie kościelne od wypowiedzi innych instytucji zajmujących się uchodźcami i migrantami. Chodzi także o to, by w odpowiedniej perspektywie usytuować działalność kościelną, ale także mieć jasną świadomość, że nie jest zdaniem Kościoła rozwiązanie tego problemu.

- Wydaje się, o czym już wspomniałem, należało lepiej uwypuklić specyfikę nauczania społecznego kościoła na temat uchodźstwa i migracji w relacji do wypowiedzi innych instytucji międzynarodowych, o których wspomina się w rozdziale 2.

5. Ocena końcowa:

Recenzowana rozprawa posiada dużą wartość poznawczą, zajmuje się zagadnieniem aktualnym, nie wolnym od kontrowersji, jak o tym świadczą liczne wypowiedzi na ten temat w różnych kręgach w Kościele. Było więc jak najbardziej odpowiednie zajęcie się nim także z racji potrzeby uporządkowania niektórych przekonań i oceny prowadzonych obecnie działań. Nie jest zadaniem rozprawy naukowej polemizowanie z takim czy innym poglądem, ale dostarczenie odpowiednich kryteriów do oceny wypowiedzi i podejmowanych

działań jest po prostu konieczne. Rozprawa w znacznej mierze spełnia tę funkcję.

Jak już zaznaczyłem, rozprawa jest schematyczna w swoim układzie, ale jest spójna i logiczna, umożliwiając zasadniczo całościowe poznanie podjętej problematyki.

Zarówno zastosowana metoda badawcza, jak i prezentacja wyników, łącznie z komunikatywnym językiem, którym zostały one przedstawione, spełnia kryteria stawiane pracom naukowym.

Postawiona we wstępie rozprawy hipoteza została uzasadniona, a wyznaczony jej cel teoretyczno-poznawczy został osiągnięty.

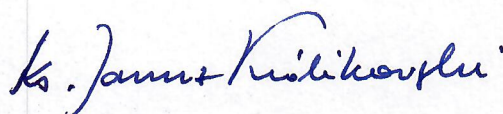
Przedłożona rozprawa spełnia kryteria pozwalające uznać ją za rozprawę doktorską i przystąpić do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk teologicznych.

* * *

Ja, niżej podpisany stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska Marleny A. Rolnik-Kazimierowicz spełnia warunki określone w art. 186 i art. 187 Ustawy o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz.U. 2021, Poz. 478), w związku z czym wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, w związku z czym wnioskuję o przyjęcie rozprawy oraz dopuszczenie Marleny A. Rolnik-Kazimierowicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

2 listopada 2023 r.

.....
data sporządzenia recenzji

ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski

.....
podpis recenzenta